

УДК 368.8

Л. Д. Лебединська, к.е.н., доцент

Л. М. Ремньова, к.е.н., доцент

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ**

Висвітлено сутність фінансових ресурсів страхових компаній як об'єкта фінансового управління; виявлено найважливіші чинники, що визначають сучасні тенденції формування фінансових ресурсів страхових компаній в Україні; розроблено пропозиції щодо підвищення фінансової стійкості страхових компаній шляхом удосконалення політики формування їх фінансових ресурсів.

Раскрыта сущность финансовых ресурсов страховых компаний как объекта финансового управления; выявлены основные факторы, определяющие современные тенденции формирования финансовых ресурсов страховых компаний в Украине; разработаны предложения по повышению финансовой устойчивости страховых компаний путем усовершенствования политики формирования их финансовых ресурсов.

The essence of financial resources of insurance companies as an object of financial management is cleared up. The main factors of influence on the contemporary trends of financial resources formation in the insurance companies in Ukraine has been determined. The ways of increasing the insurance companies financial stability by the means of improvement the policy of their financial resources formation are suggested.

Постановка проблеми. По мірі поглиблення ринкових перетворень в економіці зростає роль ефективного управління фінансовими ресурсами, які нерозривно зв'язані з відтворювальними процесами і є необхідною умовою здійснення розширеного відтворення на всіх його стадіях і в усіх формах. Важливим стратегічним сегментом економіки виступає страхування, оскільки воно забезпечує страховий захист, сприяє соціально-економічній стабільності в суспільстві та зниженню навантаження на витратну частину бюджетів різних рівнів, дозволяє оптимізувати діяльність суб'єктів економіки за рахунок централізованих фондів фінансових ресурсів, а також

Економіка

накопичувати фінансові ресурси для інвестування їх в економіку країни.

Для здійснення ефективного страхового захисту своїх клієнтів страхові компанії повинні мати достатній обсяг фінансових ресурсів і забезпечувати їх ефективно розміщення. При цьому встановлення оптимальних співвідношень між окремими джерелами формування та використання фінансових ресурсів страховиків є важливою передумовою забезпечення безперервності процесу страхування, постійної платоспроможності страхових компаній та стабільних фінансових результатів їх діяльності.

Виходячи із змісту основних завдань фінансового менеджменту, можна констатувати, що фінансові ресурси виступають основним об'єктом фінансового управління, а правильний вибір тактики та стратегії управління ними є значним внутрішнім фактором фінансової стійкості страхової компанії. Саме тому потрібно правильно визначитися з концептуальними засадами формування раціональної політики управління фінансовими ресурсами на рівні окремих страхових компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах зарубіжних авторів питання теорії та практики управління фінансовими ресурсами в умовах розвинутої ринкової економіки висвітлюються переважно на прикладі фірм. При цьому заслуговують на увагу дослідження економістів Ван Хорна Дж. К., Бріггема Є.Ф., Коласса Б., Брейлі Р., Майерса С., Рішара Ж., Сігела Дж. Г., Стоуна Д., Тейлора А. Х., Хірта Дж. А., Хітчинга К., Холта Р. Н., Шима Дж. К., Шілінглоу Г. та багатьох інших.

У той же час зазначені розробки методичного інструментарію управління фінансовими ресурсами в економічно розвинутих країнах не є цілком придатними для практичного використання в умовах діяльності страхових компаній, оскільки існуючі особливості формування фінансових ресурсів страховиків потребують спеціальних підходів до їх управління. У вітчизняній літературі окремі управлінські аспекти проблеми управління фінансовими ресурсами страхових компаній в умовах реформування економіки розглядаються в публікаціях Александрової М., Базилевича В., Горбача Л.М., Заруби О, Подд'ярьогіна А. та інших. Разом з тим в зазначених працях не достатньо чітко обґрунтовано стратегічні засади управління фінансовими ресурсами страхових компаній з позицій сучасних завдань фінансового менеджменту щодо забезпечення постійної платоспроможності страховиків.

Постановка завдання. Мета даної наукової статті полягає у визначенні концептуальних засад та основних принципів управління фінансовими ресурсами страхової

Економіка

компанії, розмежуванні тактичних і стратегічних завдань фінансового менеджменту для досягнення стійкого фінансового стану страховика.

Поставлена мета передбачає послідовне вирішення наступних **завдань**: вивчення наукових розробок, присвячених проблемам формування фінансових ресурсів вітчизняних страхових компаній; виявлення найважливіших чинників, що визначають сучасні тенденції формування фінансових ресурсів страхових компаній в Україні; розробка пропозицій щодо врахування впливу політики формування фінансових ресурсів на фінансову стійкість страхової компанії.

Виклад основних результатів дослідження. Фінансові ресурси страхової компанії виступають основним об'єктом її фінансового управління, а правильний вибір тактики та стратегії управління ними є значним внутрішнім фактором фінансової стійкості страхової компанії. Саме тому потрібно правильно визначитися з концептуальними засадами формування раціональної політики формування фінансових ресурсів на рівні окремих страхових компаній.

Перш ніж розглянути концептуальні засади управління фінансовими ресурсами страхової компанії, потрібно зазначити особливості їх формування, зумовлені метою і завданнями страхової діяльності. Як економічна категорія страхування становить систему економічних відносин, яка вміщує сукупність форм та методів формування цільових фондів грошових коштів і їх використання на відшкодування збитків при різних непередбачених явищах, а також на надання допомоги громадянам при настанні певних подій у їхньому житті.

Слід відмітити, що подібно до підприємств галузей нематеріального виробництва у страхових компаній у процесі кругообігу фінансових ресурсів відсутня стадія виробництва, а фінансові ресурси протягом всього кругообігу виступають лише у грошовій формі. При цьому головною особливістю діяльності страхової компанії є те, що на відміну від сфери виробництва, де товаровиробник спочатку здійснює витрати на випуск продукції, а потім уже компенсує її за рахунок виручки від реалізації, страховик спочатку акумулює кошти, що надходять від страхувальника, створюючи необхідний страховий фонд, а лише після цього несе витрати, пов'язані з компенсацією збитків за укладеними страховими угодами.

Тобто, якщо фінансові ресурси промислових підприємств послідовно приймають грошову і товарну форму, то фінансові ресурси страхової організації завжди мають лише грошову форму. У самому загальному вигляді фінансовий механізм страхування має наступний вигляд:

Страхові внески --- Страховий фонд --- Страхові виплати

Економіка

Страховик формує і використовує кошти страхового фонду, покриваючи збиток страхувальника і фінансуючи власні витрати по веденню страхової справи.

Формування фінансових ресурсів у страхових організаціях відбувається під час створення статутного фонду, а також у процесі розподілу грошових надходжень у результаті повернення авансових коштів в основні та оборотні кошти, використання доходів на формування резервного фонду, фонду споживання і фонду накопичення. При цьому основними джерелами формування фінансових ресурсів страхових компаній є власні та залучені кошти.

Двоїстий характер діяльності страховика, що полягає як у проведенні власне страхування, так і у виконанні ним ролі активного інвестора, зумовлює специфіку формування його внутрішніх фінансових ресурсів за рахунок трьох основних видів доходів:

- доходи від страхової діяльності, тобто всі надходження на користь страховика, пов'язані з проведенням страхування і перестрахування;

- доходи від інвестування і розміщення тимчасово вільних коштів (як власних, так і коштів страхових резервів):

- інші доходи, тобто ті, які не належать ні до страхових, ні до інвестиційних доходів, але часом з'являються у страховика у процесі його звичайної господарської діяльності.

Важливість внутрішніх джерел формування фінансових ресурсів страхової компанії зумовлює необхідність використання в процесі стратегічного управління науково обґрунтованих підходів до прогнозування розміру надходжень страхових платежів. Даний бюджет можна скласти за умови детального попереднього дослідження ринку страхових послуг, вивчення попиту на той або інший вид страхових продуктів та виявлення усіх факторів, що впливають на їхнє просування. На основі зібраної інформації за ряд звітних періодів можна спланувати майбутній "портфель страхових платежів" як за видами страхових продуктів, так і за джерелами їх формування.

Планування надходжень від страхової діяльності є досить важливим моментом у процесі управління фінансовими ресурсами страховиків і розробляти даний бюджет необхідно, виходячи з можливостей конкретної страхової компанії. Разом з тим, при формуванні фінансових ресурсів потрібно враховувати, що між розміром отриманих страховою компанією страхових платежів та рівнем її фінансової стійкості не завжди існує прямий зв'язок. Зокрема, для молодого страхової компанії перший рік надходжень страхових платежів зв'язаний з великими витратами на їхнє обслуговування, тому що основний

Економіка

відсоток комісійної винагороди страховим агентам виплачується, як правило, у перший рік.

Так, наприклад, для страхової компанії, яка спеціалізується на страхуванні життя, комісійна винагорода складає близько 30-70% від платежів першої частки. Здійснює виплату такої комісійної винагороди компанія за рахунок нетто-тарифів, тобто за рахунок коштів, що повинні покрити сформовані за договором страхування резерви. У страхових компаніях для страхування життя щоквартально розраховуються резерви на покриття зобов'язань перед клієнтами. Відповідно, компанія повинна в повному обсязі покрити сформовані резерви грошовими коштами. Зробити це в даному випадку компанія може за рахунок статутного капіталу або віддавши значну частину платежів у перестраховування, хоча для цього також потрібні грошові кошти.

У залишковому підсумку залишається варіант поповнення сформованих резервів за рахунок статутного капіталу. А якщо статутного капіталу недостатньо для грошового покриття резервів, то компанія може позбутися ліцензії. Тому для страхової компанії у процесі розробки стратегії формування своїх фінансових ресурсів важливо визначити максимальний обсяг платежів, під які страхова компанія в змозі покрити резерви грошовими коштами. При чому відслідковувати даний показник необхідно в часі з урахуванням страхових виплат і інших факторів.

При визначенні стратегії формування внутрішніх фінансових ресурсів страхової компанії потрібно також враховувати можливість повернення коштів від перестраховувальників від переданих у перестраховування ризиків. Дане джерело формування фінансових ресурсів страхової компанії включає відшкодування перестраховувальником частки страхових виплат по ризиках, переданих йому в перестраховування. У договорі, підписаному з перестраховувальником, обумовлюються процентні співвідношення зобов'язань кожної зі сторін за договором перестраховування і, відповідно, розмір відшкодувань у випадку настання ризику. Величина даного показника є "похідною" від величини страхових виплат за період. Разом з тим, потрібно враховувати витрати, які пов'язані з передачею ризиків у перестраховування. Ці витрати включають страхові премії, що приходяться на частку ризику, переданого в перестраховування перестраховувальникові, і прямо залежать від страхового портфеля страхової компанії і розмірів укладених договорів з перестраховувальниками.

У процесі розробки стратегії формування фінансових ресурсів страхової компанії потрібно усвідомлювати, що їх кількісний і якісний стан впливає на таку важливу фінансову

Економіка

характеристику страхової компанії, як її платоспроможність. У загальному розумінні платоспроможність страховика - це можливість покриття його зобов'язань перед страхувальниками, різного роду кредиторами і податковими органами.

Показник платоспроможності необхідно розглядати в динаміці, оскільки економічні процеси в страховій організації безперервні, і будь-яка їхня фіксація має умовний характер. У реальності платоспроможність одночасно формується під впливом дестабілізуючих і сприятливих факторів, а отже має дискретний характер і представляє собою "моментальну фотографію" фінансового стану страховика. Цей факт повинен обов'язково враховуватися фінансовою службою страхової організації. Адже без детального аналізу платоспроможності страхової компанії в динаміці не представляється можливим спрогнозувати її подальший ефективний розвиток.

Фінансовою гарантією платоспроможності страхової компанії є наявність у неї достатніх сформованих резервів, які покриті грошовими коштами. Джерелом коштів для покриття сформованих резервів служать платежі страхувальників. Якщо ж в силу певних причин внесків страхувальників недостатньо для формування резервів, у такому випадку страхова компанія повинна забезпечити грошове покриття сформованих резервів або за рахунок власних коштів, або за рахунок внесків засновників компанії.

Тому при формуванні фінансових ресурсів страхової компанії потрібно виходити з основних чинників, які впливають на їх кількісний і якісний стан і в свою чергу зумовлюють рівень фінансової стійкості страхової організації в конкретному періоді. До таких чинників більшість економістів відносять величину внесеного статутного капіталу страхової компанії, розрахований у встановленому порядку розмір страхових резервів з метою гарантії страхових виплат, існуючу у відповідності із стратегією і тактикою страхової компанії структуру її страхового портфеля, існуючу систему перестрашування страхових ризиків, а також масштаби та ризикованість інвестиційної діяльності конкретної страхової компанії.

При формуванні початкових фінансових ресурсів страхової компанії за рахунок внесків засновників у статутний фонд необхідно враховувати законодавчо встановлені мінімальні кількісні вимоги до власних коштів, з якими страхова компанія може отримати ліцензію на діяльність. В подальшому при нарощенні власного капіталу потрібно дотримуватися раціонального співвідношення власних коштів страхової організації і прийнятих нею на себе страхових зобов'язань як у цілому, так і по одному договору або ризику. При цьому на початковій стадії життєвого циклу страхова компанія може

Економіка

дотримуватися різних стратегій формування своїх фінансових ресурсів.

Однією з можливих альтернатив є визначення з урахуванням статутного капіталу максимального розміру відповідальності, яку страхова організація може на себе прийняти. У цьому випадку страхова компанія здійснює обмежуючу тактику формування фінансових ресурсів за рахунок надходжень страхових внесків і після досягнення ними максимально допустимого з урахуванням ризику значення тимчасово не приймає платежі до моменту, коли компанія зможе збільшити резерви від повторних платежів наступного року. Однак при цьому час буде упущено і ринок можуть зайняти конкуренти.

Іншою можливою стратегією є передача частини відповідальності, яку компанія вже не може сама утримувати, перестраховувальникові. Але така стратегія також є не дуже вигідною, тому що при розподілі відповідальності страхова організація віддає і велику частину платежів.

Тому найбільш оптимальною стратегією формування фінансових ресурсів страхової компанії є доповнення сформованих резервів грошовим покриттям за рахунок статутного капіталу. Однак при цьому необхідно чітко знати, скільки статутного капіталу можуть інвестувати в страхову організацію засновники, щоб зрештою не прийшлося вдаватися до перших двох стратегій або взагалі не позбутися ліцензії на страхову діяльність.

Таким чином, будь-яке управлінське рішення щодо зміни напрямів формування та розміщення фінансових ресурсів страхової компанії повинно бути обґрунтовано відповідними розрахунками, базуватись на визначених пріоритетах розвитку страховика та глибокому вивченні кон'юнктури страхового ринку. При цьому необхідно оптимально поєднати такі критерії, як забезпечення мінімальної середньозваженої ціни залучених ресурсів, досягнення нормальної рентабельності розміщених фінансових ресурсів та одночасна мінімізація ризику втрати фінансової стійкості страхової організації.

Висновки. Аналіз теоретичних розробок щодо сутності механізму управління фінансами страхових компаній дозволяє зробити висновок про необхідність поєднання системного і ситуаційного підходів, що в контексті сучасних завдань передбачає:

- використання системи форм, методів і засобів управління фінансами та їх своєчасну адаптацію до потреб страхових компаній і сучасних досягнень фінансової науки;
- оцінку ефективності альтернативних фінансових рішень з позицій раціоналізму та оптимальності;

Економіка

- врахування об'єктивних економічних законів і закономірностей, що діють у суспільстві, при обґрунтуванні основних принципів організації фінансового менеджменту страхових компаній.

При цьому потрібно враховувати, що система управління фінансами страхової компанії має інтегровану, поліструктурну організацію з притаманним кожному елементу відповідним типом відносин, які в сукупності забезпечують певні властивості всієї системи. При цьому стійкість цієї системи визначається її здатністю повертатися у початковий стан і забезпечувати подальшу платоспроможність фінансової компанії після впливу негативних факторів, серед яких найбільш ваговим є необхідність виплати значних сум страхового відшкодування у випадку настання страхової події.

Як показують проведені дослідження, на сучасному етапі розвитку страхового ринку України в практиці діяльності вітчизняних страхових компаній найчастіше існує ряд невирішених проблем щодо формування фінансових ресурсів, пов'язаних з наступними чинниками: низька зацікавленість у страхуванні через недостатню платоспроможність населення; недосконале законодавство щодо обов'язкових видів страхування, в т.ч. наявність значної кількості економічно недоцільних видів обов'язкового страхування; нерозвиненість довгострокового страхування життя, пенсійних ануїтетів та інших видів особистого накопичувального страхування; недостатня капіталізація та низька ліквідність страховиків; високий обсяг страхових премій, переданих за кордон за договорами перестраховання; недостатній рівень регулювання страхового посередництва та невідповідність вітчизняного страхового законодавства міжнародним вимогам.

Цілком погоджуючись з основними положеннями теоретичних розробок щодо особливостей формування фінансових ресурсів страховика, які знайшли відображення в працях представників різних наукових напрямків і шкіл, вважаємо, що даний процес доцільно розглядати з позицій системного підходу, який передбачає:

- необхідність формування фінансових ресурсів страхової компанії, виходячи із цілої системи чинників, що впливають на їх кількісний і якісний стан і, в свою чергу, зумовлюють рівень фінансової стійкості страхової організації в конкретному періоді (величина внесеного статутного капіталу страхової компанії; розмір страхових резервів з метою гарантії страхових виплат; структура страхового портфеля страховика; існуюча система перестраховання страхових ризиків; масштаби та ризикованість інвестиційної діяльності конкретної страхової компанії; рівень конкуренції на страховому ринку тощо);

Економіка

- вміле використання інверсії страхового циклу та розподілу ризику в часі, що дає змогу акумулювати значні фінансові ресурси у вигляді страхових фондів, які є фінансовою основою страхової діяльності;

- врахування особливого місця страхування у фінансовій системі держави і необхідності поєднання інтересів не лише страхувальників та страховиків, але й держави, галузей, регіонів при розподілі і використанні тимчасово вільних фінансових ресурсів страхової компанії;

- використання системи форм, методів і засобів управління фінансовими ресурсами страхової компанії та їх своєчасну адаптацію до потреб страхових компаній і сучасних досягнень фінансової науки;

- оцінку ефективності альтернативних фінансових рішень щодо стратегії і тактики формування фінансових ресурсів страхової компанії з позицій раціоналізму та оптимальності;

- врахування об'єктивних економічних законів і закономірностей, що діють на сучасному етапі формування страхового ринку при обґрунтуванні основних принципів управління фінансовими ресурсами страховиків.

Враховуючи, що надходження від страхової діяльності займають значну питому вагу в джерелах формування фінансових ресурсів страхової компанії, до їх визначення потрібно підходити особливо виважено і обґрунтовано. Так, зокрема, при плануванні надходжень від страхової діяльності потрібно враховувати, що між розміром отриманих страховою компанією страхових платежів та рівнем її фінансової стійкості не завжди існує прямий зв'язок. Так, зокрема, для молодішої страхової компанії перший рік надходжень страхових платежів, як правило, пов'язаний з великими витратами на їхнє обслуговування у зв'язку з переважною виплатою основного відсотка комісійної винагороди страховим агентам у перший рік. При цьому ситуація ускладнюється тому, що страхова компанія повинна на початкових етапах свого існування в повному обсязі покрити сформовані резерви грошовими коштами. Зробити це в даному випадку можна або за рахунок поповнення статутного капіталу, шляхом передачі значної частини платежів у перестраховування, хоча для цього також потрібні грошові кошти. У залишковому підсумку знову ж таки найбільш реальним є варіант поповнення сформованих резервів за рахунок статутного капіталу. При збільшенні свого статутного фонду страхові компанії вирішують наступні завдання:

- мобілізація фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних проектів;

- поліпшення ліквідності та платоспроможності страхової компанії;

Економіка

- акумуляція фінансового капіталу для придбання корпоративних прав інших страхових компаній, підприємств, у т. ч. з метою посилення впливу на дані підприємства чи їх поглинання.

Враховуючи, що при недостатності статутного капіталу для грошового покриття резервів страхова компанія може позбутися ліцензії, в процесі розробки стратегії формування фінансових ресурсів страховика важливо визначити максимальний обсяг платежів, під які страхова компанія в змозі покрити резерви грошовими коштами.

Разом з тим при формуванні фінансових ресурсів страхової компанії необхідно виходити з наступних концептуальних засад:

- враховувати законодавчо встановлені мінімальні кількісні вимоги до власних коштів, з якими страхова компанія може отримати ліцензію на діяльність;

- дотримуватися раціонального співвідношення власних коштів страхової організації і прийнятих нею на себе страхових зобов'язань як у цілому, так і в розрахунку на один договір;

- при невисокому рівні конкуренції в окремих сегментах страхового ринку здійснювати обмежуючу тактику формування фінансових ресурсів за рахунок надходжень страхових внесків і після досягнення ними максимально допустимого з урахуванням ризику значення тимчасово не приймати платежі до моменту, коли компанія зможе збільшити резерви від повторних платежів наступного року;

- в якості найбільш оптимальної стратегії формування фінансових ресурсів страхової компанії здійснювати доповнення сформованих резервів грошовим покриттям за рахунок статутного капіталу;

- передавати частину відповідальності, яку страхова компанія вже не може сама утримувати, перестраховальникові;

- при виборі стратегій формування фінансових ресурсів оптимально поєднувати такі критерії, як забезпечення мінімальної середньозваженої ціни залучених ресурсів, досягнення нормальної рентабельності розміщених фінансових ресурсів та одночасна мінімізація ризику втрати фінансової стійкості страхової організації.

Література

1. Вовчак О. Д. Страхування: навчальний посібник / О. Д. Вовчак. – 2-е вид., випр. – Львів : Новий Світ-2000, 2005. – 480 с.

2. Охріменко О. О. Страхувальний захист: менеджмент, маркетинг, економіка безпеки (туристське підприємство): навчальний посібник / О. О. Охріменко. – К. : Beezone, 2005. – 416 с.

Економіка

3. Пластун В. Іноземний капітал на страховому ринку України / В. Пластун, В. Домбровський // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3. – С. 182-189.

4. Ткаченко Н. Дослідження змін у структурі капіталу страхових компаній / Н. Ткаченко // Банківська справа. – 2007. – № 4-5. – С. 89-94; С. 65-73.

5. Шевчук О. Оцінка фінансового стану та ефективності діяльності страхових компаній України / О. Шевчук // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 137-142.

6. Шірінян Л., Глуценко А. Комплексна оцінка фінансової стійкості страхових компаній / Л. Шірінян, А. Глуценко // Економіка України. – 2005. – № 9. – С. 31-38.

7. Шірінян Л. Фінансова надійність і фінансова стійкість страховиків / Л. Шірінян // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9. – С. 173-178.

8. Юрченко Л. А. Финансовый менеджмент страховика: [учеб. пособие для вузов] / Л. А. Юрченко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 199 с.

Надійшла 07.11.2008